

BÖLÜM 17

COVID-19 PANDEMİ SÜRECİNDE ÇOCUK OLMAK

Seval ÖRDEK İNCEOĞLU¹
İrem GÜRGAH OĞUL²

GİRİŞ

2019 yılının sonlarında Çin'in Wuhan kentinden başlayarak tüm dünyayı etkisi altına alan Covid-19 salgını ekonomik ve sosyal pek çok değişime neden olmuştur (Bhutto & ark., 2020; Karataş, 2020; Osofsky, Osofsky & Mamon, 2020). Mart 2020'den itibaren ülkemizde de yayılmaya başlayan bu salgın hastalık, çocukların da günlük yaşamlarında değişime neden olmuştur (Choi & ark., 2021; Lades & ark., 2020).

Ülkemizde pandemi süreci ile birlikte insanlar arası teması en aza indirmek amacıyla bazı önlemler alınmıştır. Sosyal yaşamı en çok etkileyen önlem ise kısmi ve tam zamanlı dışarı çıkma yasakları olmuştur (Luijten & ark., 2021). Bu bölümde Covid-19 pandemisinin çocukların yaşamlarına nasıl yansdığı sunulmuştur.

1. COVID-19 PANDEMİSİ VE ÇOCUKLAR

T.C. Sağlık Bakanlığı'na göre (2020) pandemi; birden çok ülke ya da kıtada karşılaşılan ve geniş alanlara yayılarak etkisini gösteren salgın hastalıklara denir. Tarih boyunca insanlık birçok dönemde tifo, kolera, domuz gribi gibi pek çok pandemi ile karşı karşıya kalmıştır (Kurt Demirbaş & Sevgili Koçak, 2020). 2019 yılı sonlarına gelindiğinde ise Covid-19 salgını başlamıştır. Salgının hızla dünyanın birçok yerine yayılması sonucunda 11 Mart 2020 tarihinde Dünya Sağlık Örgütü tarafından pandemi ilan edilmiş; 3 Mart 2021 tarihi itibari ile dünya genelinde 2 buçuk milyonu aşan ölüm sayılarına ulaşılmış ve 114 milyonu aşkın vakaya ulaşılmıştır (WHO, 2021).

Covid-19 salgını tüm dünyayı olduğu gibi ülkemizi de etkisi altına almıştır. Mart 2020 itibari ile Türkiye'de ilk vakalara rastlanmıştır. Bunun sonucunda "Evde Kal!" çağrısı yapılmış ve bu kapsamda evden çıkmanın sınırlandırılması, sokağa çıkma yasaklarının getirilmesi ve sosyal izolasyon gibi uygulamalar ya-

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Harran Üniversitesi, Okul Öncesi Eğitimi AD., svlordek@gmail.com

² Dr Öğr. Üyesi, İzmir Demokrasi Üniversitesi, Okul Öncesi Eğitimi AD., iremgurghogul@gmail.com

pılmıştır (Kurt Demirbaş & Sevgili Koçak, 2020). Bu durum günlük yaşantılarımızda önemli değişimlere neden olmuştur. Çalışan ebeveynler evden çalışma sürecine; çocuklar ise yüzyüze eğitimden uzaktan eğitime geçiş yapmıştır. Özellikle çocuklar hassas gruplar olarak görülmelerinden kaynaklı olarak daha fazla kısıtlanmıştır. Bu nedenle hareket ihtiyaçları oldukça yüksek olan bu çocuklar günlerce kapalı kapılar ardında ve dar alanlarda tutularak tamamen eve kapanmak zorunda kalmışlardır. Çocukların ortak alanlarda bir araya gelme ya da parka gitme gibi enerjilerini bir miktar da olsa atabilecekleri alanlara ulaşmaları engellenmiştir (Goldschmidt, 2020). Bu durumların yan etkileri özellikle kentlerde yaşayan aileleri daha çok etkilemiştir. Çünkü yaşam alanları evlerin duvarları ile sınırlandırılmıştır. Türkiye Cumhuriyeti Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı verilerine göre (2021) 2018'de ülke nüfusumuzun %75, 1'i kentlerde yaşamaktadır. Bu oranın aynı zamanda pandemi sürecinde kentlerde dört duvar içinde kalmak zorunda kalan nüfusu yansıttığı da düşünülmektedir. Bunların çocuklara hem eğitsel, hem de sağlık bakımından bazı yansımalarının olması kaçınılmazdır. Pandemi sürecinde yapılan pek çok araştırma bunlara dikkat çekmekte olup, sonraki kısımlarda bunlara yer verilecektir.

2. COVID-19 PANDEMİSİNİN ÇOCUKLARIN EĞİTİM SÜRECİNE YANSIMALARI

Covid-19 pandemi süreci, devletlerin eğitim sistemlerinin karşılıklılaştıkları en zorlayıcı durumlardan biridir (Daniel, 2020). Eğitimin bütün kademelerinde kurumlar yüz yüze eğitime ara vererek uzaktan eğitime geçmek durumunda kalmışlardır. Uzaktan eğitim, öğretmenlerin ve öğrencilerin aynı ortamı paylaşmadan çeşitli öğrenme araçlarıyla ve içerikleriyle gerçekleştirilen eğitim olarak tanımlanmaktadır (Şahin İpek & ark., 2020). Eğitimin uzaktan eğitime dönüşmesi, yalnızca kurumları ve öğretmenleri değil, aynı zamanda çocukları da yeni bir duruma uyum sağlamak zorunda bırakmıştır. Eğitimin yüz yüze yerine uzaktan sürdürülmesi çocukların günlük yaşamını oldukça derinden etkilemiştir. UNICEF (2020) pandemi sebebiyle dünya çapında 1,2 milyar çocuğun uzaktan eğitim sürecinden etkilendiğini belirtmiştir. Pandeminin ortaya çıkmasıyla, dünyadaki her ülke farklı öğrenme araçları kullanarak uzaktan eğitim sürecini işletmiştir (UNESCO, 2020). Türkiye'de ise Eğitim Bilişim Ağı (EBA) ve televizyon araçlarını kullanarak çocukların eğitime uzaktan devam etmesi sağlanmıştır (Ferifer & Arık, 2021).

Eğitsel aktivitelerin uzaktan sürdürülmesi her kademedede eğitim gören çocuğu etkilemiştir. Özellikle okul öncesi ve ilkokula devam eden çocuklar uzaktan eğitimde en çok zorlanan yaş grupları olmuştur (Diker Coşkun, 2020). Ayrıca bir kademededen diğer kademeye geçen çocuklar da uzaktan eğitim sürecinde oldukça

zorlanmışlardır (Daniel, 2020). Diker Coşkun'un (2020) raporuna göre çocuklar kademeler arası geçiş sınavlarına hazırlanırken öğrenme eksiklikleri yaşamışlardır.

Uzaktan eğitim sürecinde pekçok çocuk farklı nedenlerle okuldan ayrılmak ya da okula devamsızlık yapmak zorunda kalmıştır. Her ne kadar uzaktan eğitim çocukların okuldan uzak kaldıkları zaman içerisinde eğitim içeriğinin aktarılmasına yardımcı olduysa da uzaktan eğitimin işe koşulması bilgisayarlar ve internet bağlantısı gerektirmektedir (Van Lancker & Parolin, 2020). Nitekim ilkokul ve ortaokul gibi kademelerde öğretmen ve aileler çocukların internet bağlantısı ya da dijital araç yoksunluğu nedeniyle uzaktan eğitim sürecine katılmadıklarını belirtmişlerdir (Kuş, Mert & Boyraz, 2021). Bu tür olumsuzlukları, hâlihazırda dezavantajlı olan çocuklar daha belirgin olarak yaşamıştır. Uzaktan eğitimin gerektirdiği araçların yoksunluğu düşük ve yüksek gelirli ailelerde yaşayan çocukların öğrenmelerinde farklılıklar yaratmıştır (Van Lancker & Parolin, 2020). Uzaktan eğitim sürecine katılımda zorlanan çocuklar göz önüne alındığında çocuklara eğitim içeriğinin ulaştırılması bakımından basılı kaynakların oluşturulması ve dağıtılması önemini sürdürmüştür (Ferifer & Arık, 2021). Örneğin, okul öncesi eğitime devam etmekte güçlük çeken çocuklar için içeriğinde hikaye kitapları, sayı çubukları, yapbozlar gibi öğrenme materyalleri bulunan Benim Oyun Sandığım eğitim setinin dağıtımı yapılmıştır (MEB, t.y.).

Pandemi ile birlikte çocukların eğitiminde evde ebeveyn desteği daha önemli hale gelmiştir. Pandemi öncesinde öğrenme ortamını ağırlıklı olarak okul oluşturmakta iken, uzaktan eğitimin yoğun şekilde uygulanmasıyla birlikte çocukların öğrenme ortamı tamamen eve taşınmıştır. Çocukların öğrenmesinde okul ve ev arasında kurulan işbirliği özellikle erken yaşlarda oldukça kritiktir (Aktaş Arnas, 2018). Okulda öğretmeni ve akranları tarafından desteklenen çocuklara, evde de aileleri tarafından öğrenme fırsatları tanındığında çocuklar zengin bir öğrenme deneyimi yaşamaktadırlar (Sonnenschein & ark., 2021). Pandemi ile birlikte öğretim sorumluluğu öğretmenlerin yanında ebeveynlere de aktarılmıştır (Mitchell & ark., 2020). Bu durum, pandemi öncesi döneme göre ebeveynlerin eğitim sürecine çok daha aktif katılımını gerektirmiştir.

Pandemi süreci, özel gereksinimli çocukların eğitiminde de bazı aksamalara sebep olmuştur. Özel gereksinimli çocuklar eğitim gereksinimleri birbirinden oldukça farklılık göstermektedir (Camcı Erdoğan, 2020). Ancak uzaktan eğitimde kullanılan araçların çoğu doğası gereği çocuklara benzer içerikler sunmaktadır. Özel gereksinimli çocukların uzaktan eğitimden fayda sağlayabilmesi için onlara uygun bireyselleştirilmiş içerik üretilmesi ihtiyacı doğmuştur (Çay & Bozak, 2021).

Covid-19 önlemleri kapsamında eve kapanmaların yaşanmasıyla birlikte çocukların öğrenme deneyimleri dijital araçlar aracılığıyla yürütülmeye başlanmıştır (Can, 2020). Hem sokağa çıkmanın sınırlandırılması hem de öğrenme ortamlarının dijital ortamlara taşınmasının bir sonucu olarak çocukların ekran sürelerinin arttığı (Paulich & ark., 2021); akranlarıyla geçirdikleri zamanın ise azaldığı görülmektedir. Öğrenme sürecinin önemli bir parçası olan akranlarla iletişim sekteye uğramıştır. Pandemi kısıtlamaları sırasında çocuklar, okulda akranlarıyla işbirliği yapamaz duruma gelmiştir. Bu noktada da akranlarla dijital ortamlarda yapılan görüşmeler, çocukların paylaşım ya da işbirliği ihtiyacını kısmen karşılayabilmiştir (Daniel, 2020). Ancak kısıtlamalar, ergenlik döneminde akranlarıyla bir arada olamayan çocuklar kendilerini engellenmiş hissetmelerine neden olmakta ve öfke ya da kaygı gibi duyguların yaşanmasını muhtemel hale getirmektedir (Russell & ark., 2020).

3. COVID-19 PANDEMİSİNİN ÇOCUKLARIN SAĞLIĞINA YANSIMASI

Covid- 19 pandemi süreci hastalığa yakalanma korkusu, kapalı kalmanın verdiği stres ve sürecin ne kadar devam edeceğini bilmemekten kaynaklı kaygılara neden olmuştur. Bunların yanında insanlar pek çok insanın gelirinde meydana gelen azalma ve sosyal izolasyondan kaynaklı olarak da stres yaşamışlardır (Amakiri & ark., 2020; Karcioğlu, 2020). Çocukların; ebeveynlerinin yaşadıkları bu ve benzeri duygulardan etkilenmemeleri ise olanaksızdır (Mazza & ark., 2020). Bu nedenle Covid- 19 pandemisi sürecinin hem ebeveynler hem de çocukların sağlıklarına olumsuz yansımaları olduğu söylenebilir.

Pandemi dönemindeki ev izolasyon uygulamaları ve dışarı çıkma yasakları başta ebeveynlerle daha uzun süre bir arada olabilme bakımından bir avantaj olarak değerlendirilmiştir (Kurt Demirbaş & Sevgili Koçak, 2020). Ancak yaşanan sosyal, ekonomik ve sağlığa ilişkin kaygılardan, pandemi sürecinin ağır ve uzun seyretmesinden ve medya haberlerinin etkisiyle ebeveynlerin de kaygıları ve umutsuzlukları oldukça üst düzeylere taşınmıştır (Pembecioğlu, 2022). Bu süreçte bazı yetişkinler iş kaybı yaşamış, pek çok işyeri uzun süreler kapalı kalmış ve bunlardan dolayı ekonomik zorluklar da bunlara eşlik etmiştir. Yoğun stres altında kalan pek çok insanın anksiyete ve depresyon gibi olumsuz duygusal değişimler yaşamaktadırlar (Van Bortel & ark., 2016). Çocuklar da bu süreçten etkilenerek dikkat dağınıklığı, korku, ayrılık kaygısı, davranışsal problemler ve mevcut dışavurum problemlerinde artış göstermişlerdir (Daley & ark., 2018; Jiao & ark., 2020). Bütün bu gelişmeler kişisel ve kişilerarası şiddetin artmasına, psikolojik iyiliğin azalmasına, aile içi partner şiddeti ve çocuk istismarında artışa neden olmuştur (Fegert & ark., 2020; Mazza & ark., 2020).

Pandemi süreci insan sağlığını birçok açıdan etkilemiş ve etkilemektedir. İlk olarak; fiziksel mesafelerin artması ve ebeveynlerin evde çalışmalarını sürdürmeleri nedeni ile çocukları oyalayacak görece tehlikesiz uğraşı arayışına girilmiştir. Bu durum ekran süresinin artmasına neden olmuştur (Witt & ark., 2020). Ayrıca ebeveynlerin kişisel ekran kullanım sürelerinin artması, onları rol model olarak algılayan çocuklara da yansımıştır. Daha önceleri de çocukları oyalayan bir unsur olarak kullanılan dijital araçlar; okulların kapanması ile hem dijital platformlara taşınan eğitim, hem de pasif zamanın artmasından kaynaklı olarak daha uzun süreler kullanılmaya başlanmıştır. Öte yandan Covid-19 pandemi sürecinin başlarında ülkemizde kreşler, anaokulları kapatılmıştır. Amerika'da yaşları 0 ile 18 ay arasında değişen 1518 bebekle gerçekleştirilen bir çalışmada 2019 verilerine göre 2020'deki bebeklerin ekran süreleri 18.3 dakika arttığı tespit edilmiştir (Kahn & ark., 2021). Benzer şekilde, Türkiye'de gerçekleştirilen bir çalışmada 6-13 yaş arasındaki çocukların aileleriyle yapılan bir çalışmada 1115 ailenin %71,7'sinin çocuklarının ekran sürelerinde günde $6,42 \pm 3,07$ saat artış olduğunu belirtmiştir (Öztürk Eyimaya & Yalçın Irmak, 2021). Ekran kullanım süresinin artması sonucunda çocukların yeme alışkanlıklarını etkileyebilecek reklamlara maruz kalma ve fiziksel gelişimleri için gerekli olan hareketlerinde azalma olasılığını arttırmaktadır. Aktaş Arnas (2006) çocukların reklamlarda gördükleri ürünleri satın alma isteklerini araştırdığı çalışmasında, karşılaştıkları 775 reklamın 344'ünün şeker, çikolata ve gevrek gibi yiyeceklere yönelik olduğunu bulmuştur. Örnekleme yer alan 344 annenin çocuklarının %40,3'ü reklamlarda karşılaştıkları ürünleri satın almak istediklerini bildirmişlerdir. Çocukların yeme alışkanlıkları ve gıda tüketimleri ise obezite, şeker hastalığı, kanser, hipertansiyon koroner kalp rahatsızlıkları ile ilişkilidir. Yatma, oturma ya da televizyon, tablet, telefon kullanımı esnasında hareketsiz kalma yani sedanter davranışlar; insanların hem fiziksel hem de ruhsal sağlıklarının bozulmasına neden olmaktadır (Can, 2019; Xiang, Zhang & Kuwahara, 2020). Ayrıca telefon ve teknolojinin fazla kullanımı bağımlılık düzeyine varabilmekte ve miyop gibi görme problemlerine neden olabilmektedir (Kurt Demirbaş & Sevgili Koçak, 2020; Wong & ark, 2021). Brzæk ve arkadaşları (2021) pandemi sırasında ve öncesinde 3-5 yaş arası 3000 Polonyalı çocuğun fiziksel aktivite düzeylerini, ekran, oturma ve uyku sürelerini karşılaştırmayı amaçlayan bir çalışma yapmışlardır. Pandemi öncesi çocukların sadece %30.77'si Dünya Sağlık Örgütü'nün fiziksel aktivite kriterlerine uyarken; pandemi sırasında bu kriterleri sağlayan çocukların yüzdesinin daha da azaldığı görülmüştür. Ayrıca araştırmacılar çocukların oturarak ve uyuyarak geçirdikleri zamanda %10-18'lik bir artış gerçekleştiğini belirtmişlerdir. Pandemi öncesinde çoğu çocuğun elektronik cihaz kullanımı için bir zaman sınırlaması varken pandemi sırasında zaman sınırlaması

olan çocukların sayısı %71,54 oranında azalmıştır. Bunların ise çocukluk gelişimi üzerinde hem kısa hem de uzun vadeli olumsuz etkilerinin olması kaçınılmazdır.

KAYNAKLAR

- Aktaş Arnas, Y. (2006). The effects of television food advertisement on children's food purchasing requests. *Pediatrics International*, 48(2), 138-145.
- Aktaş Arnas, Y. (2018). *Aile eğitimi ve okul öncesinde aile katılımı*. Ankara: Vize Yayıncılık.
- Amakiri, P. C., Chude, C. F., Oradiegwu, U. O., Primanik, I., Anoka, K. C., & Ezeoke, Q. A. (2020). Psychological effect of pandemic COVID-19 on families of health care professionals. *British Journal of Psychology Research*, 8(2), 1-7.
- Brzęk, A., Strauss, M., Sanchis-Gomar, F., & Leischik, R. (2021). Physical activity, screen time, sedentary and sleeping habits of Polish preschoolers during the COVID-19 pandemic and WHO's recommendations: An observational cohort study. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18(21), 11173.
- Bhutto, S. A., Shaikh, S., Ashraf, M., & Amar, H. (2020). The epidemic COVID-19 outbreak and economic slowdown in developing Asia: a review. *International Transaction Journal of Engineering Management & Applied Sciences & Technologies*, 11(9), 1-13.
- T. C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı (2021). Çevresel göstergeler: Kentsel- kırsal nüfus oranı. (28/01/2022 tarihinde <https://cevreselgostergeler.csb.gov.tr/kentsel---kirsal-nufus-orani-i-85670> adresinden ulaşılmıştır.)
- Camcı-Erdoğan, S. (2021). Öğretmen adaylarının özel gereksinimli bireylerin eğitimine yönelik görüşleri. *Özel Eğitim Dergisi*, 22(2), 283-306.
- Can, S. (2019). Sedaranter davranış, adım sayısı ve sağlık. *Spor Hekimliği Dergisi*, 54(1), 071-082.
- Can, E. (2020). Coronavirüs (Covid-19) pandemisi ve pedagojik yansımaları: Türkiye'de açık ve uzaktan eğitim uygulamaları. *Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi*, 6(2), 11-53.
- Çay, E., & Bozak, B. (2021). The experiences and views of teachers working with students with special education need towards the distant education process and educational informatics network (EBA). *Journal of Education Theory and Practical Research*, 7(1), 1-20.
- Choi, J., Park, Y., Kim, H. E., Song, J., Lee, D., Lee, E., ... & Lee, Y. (2021). Daily life changes and life satisfaction among Korean school-aged children in the COVID-19 pandemic. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18(6), 3324.
- Daley, D., Van der Oord, S., Ferrin, M., Cortese, S., Danckaerts, M., Doepfner, M., ... & Sonuga-Barke, E. J. (2018). Practitioner review: current best practice in the use of parent training and other behavioural interventions in the treatment of children and adolescents with attention deficit hyperactivity disorder. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 59(9), 932-947.
- Daniel, S. J. (2020). Education and the COVID-19 pandemic. *Prospects*, 49(1), 91-96.
- Diker Coşkun, Y. (2020). *Eğitim izleme raporu 2020: Eğitimin içeriği. Eğitim Reformu Girişimi*. (06/02/2022 tarihinde <https://www.egitimreformugirisimi.org/egitim-izleme-raporu-2020-egitimicerigi/> adresinden ulaşılmıştır.)
- Fegert, J. M., Vitiello, B., Plener, P. L., & Clemens, V. (2020). Challenges and burden of the Coronavirus 2019 (COVID-19) pandemic for child and adolescent mental health: a narrative review to highlight clinical and research needs in the acute phase and the long return to normality. *Child and Adolescent Psychiatry and Mental Health*, 14(1), 1-11.
- Feriver, Ş. ve Arık, B. M. (2021). *Eğitim izleme raporu 2021: Eğitimin içeriği. Eğitim Reformu Girişimi*. (19/02/2022 tarihinde <https://www.egitimreformugirisimi.org/egitim-izleme-raporu-2021-egitim-icerigi/> adresinden ulaşılmıştır.)
- Goldschmidt, K. (2020). The COVID-19 pandemic: Technology use to support the wellbeing of children. *Journal of Pediatric Nursing*, 53, 88.
- Jiao, W. Y., Wang, L. N., Liu, J., Fang, S. F., Jiao, F. Y., Pettoello-Mantovani, M., & Somekh, E. (2020). Behavioral and emotional disorders in children during the COVID-19 epidemic. *The Journal*

- of *Pediatrics*, 221, 264-266.
- Karataş, Z. (2020). COVID-19 pandemisinin toplumsal etkileri, değişim ve güçlenme. *Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 3-17.
- Kahn, M., Barnett, N., Glazer, A., & Gradar, M. (2021). COVID-19 babies: auto-videosomnography and parent reports of infant sleep, screen time, and parent well-being in 2019 vs 2020. *Sleep Medicine*, 85, 259-267.
- Karacıoğlu, Ö. (2020). What is coronavirus, and how can we protect ourselves? *Anka Tıp Dergisi*, 2(1), 66-71.
- Kurt Demirbaş, N., & Sevgili Koçak, S. (2020). 2-6 yaş arasında çocuğu olan ebeveynlerin bakış açısıyla Covid-19 salgın sürecinin değerlendirilmesi. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 7(6), 328-349.
- Kuş, Z., Mert, H., & Boyraz, F. (2021). COVID-19 salgını süresince eğitimde fırsat eşit(siz)liği: Kırsal kesimdeki öğretmen ve ebeveyn görüşleri. *Eğitim Teknolojisi Kuram ve Uygulama*, 11(2), 470-493.
- Lades, L. K., Laffan, K., Daly, M., & Delaney, L. (2020). Daily emotional well-being during the COVID-19 pandemic. *British Journal of Health Psychology*, 25(4), 902-911.
- Luijten, M. A., van Muilekom, M. M., Teela, L., Polderman, T. J., Terwee, C. B., Zijlmans, J., ... & Haverman, L. (2021). The impact of lockdown during the COVID-19 pandemic on mental and social health of children and adolescents. *Quality of Life Research*, 30(10), 2795-2804.
- MEB (t.y.). *COVID-19 uzaktan eğitim*. (15/02/2022 tarihinde <http://covid19.meb.gov.tr/covid19.html?catNo=7> adresinden ulaşılmıştır.)
- Mazza, M., Marano, G., Lai, C., Janiri, L., & Sani, G. (2020). Danger in danger: Interpersonal violence during COVID-19 quarantine. *Psychiatry Research*, 289, 113046.
- Mitchell, L., Hodgen, E., Meagher-Lundberg, P., & Wells, C. (2020). Impact of COVID-19 on the early childhood education sector in Aotearoa New Zealand: Challenges and opportunities. *Initial Findings from a Survey of Managers*. Wilf Malcolm Institute of Educational Research. (02/02/2022 tarihinde https://www.waikato.ac.nz/__data/assets/pdf_file/0008/547568/Impact-of-Covid-19-on-ECE-Sector-report_FINAL.pdf adresinden ulaşılmıştır.)
- Osofsky, J. D., Osofsky, H. J., & Mamon, L. Y. (2020). Psychological and social impact of COVID-19. *Psychological Trauma: Theory, Research, Practice, and Policy*, 12(5), 468.
- Öztürk Eyimaya, A., & Yalçın Irmak, A. (2021). Relationship between parenting practices and children's screen time during the COVID-19 Pandemic in Turkey. *Journal of Pediatric Nursing*, 56, 24-29.
- Paulich, K. N., Ross, J. M., Lessem, J. M., & Hewitt, J. K. (2021). Screen time and early adolescent mental health, academic, and social outcomes in 9-and 10-year old children: Utilizing the Adolescent Brain Cognitive DevelopmentSM(ABCD) Study. *PloS one*, 16(9), e0256591.
- Pembecioğlu, N. (2022). Digitalization of Higher Education in Turkey and COVID-19. In *Pandemic, Disruption and Adjustment in Higher Education* (pp. 59-84). Leiden: Brill.
- Russell, M.V., Russell, S.J., Croker, H., Packer, J., Ward, J., Stansfield, C., Mytton, O., Bonell, C. ve Booy, R. (2020). School closure and management practices during coronavirus outbreaks including COVID-19: A rapid systematic review. *Lancet Child Adolescent Health*, 4, 397-404.
- Sonnenschein, S., Grossman, E. R., & Grossman, J. A. (2021). US parents' reports of assisting their children with distance learning during covid-19. *Education Sciences*, 11(9), 501.
- Şahin İpek, D., Çetinkaya Aydın, G., Çelikdemir, K., Demirci Celep, N., & Sunar, S. (2020). COVID-19 sürecinde eğitim: Uzaktan öğrenme, sorunlar ve çözüm önerileri. *TEDMEM*. (15/01/2022 tarihinde <https://tedmem.org/download/covid-19-surecinde-egitim-uzaktan-ogrenmesorunlar-cozum-onerileri?wpdmdl=3411&refresh=60ddc9b2656871625147826> adresinden ulaşılmıştır.)
- T.C. Sağlık Bakanlığı. (2020). *COVID-19 (SARS-CoV-2 Enfeksiyonu) rehberi*. Ankara
- UNICEF (2020). *Uzaktan eğitime erişimde eşitsizlik*. (20/01/2022 tarihinde <https://www.unicef.org/yazi/uzaktanegitim> adresinden ulaşılmıştır.)
- UNESCO (2020). *National education responses to COVID-19 summary report of UNESCO's on-*

- line survey. (16/02/2022 tarihinde <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000373322/PDF/373322eng.pdf.multi> adresinden ulaşılmıştır.)
- Van Bortel, T., Basnayake, A., Wurie, F., Jambai, M., Koroma, A. S., Muana, A. T., ... & Nellums, L. B. (2016). Psychosocial effects of an Ebola outbreak at individual, community and international levels. *Bulletin of the World Health Organization*, 94(3), 210.
- Van Lancker, W., & Parolin, Z. (2020). COVID-19, school closures, and child poverty: A social crisis in the making. *The Lancet Public Health*, 5(5), e243-e244.
- WHO, (2021). *WHO coronavirus disease (COVID-19) dashboard*. (12/02/2022 tarihinde <https://covid19.who.int/> adresinden ulaşılmıştır.)
- Witt, A., Ordóñez, A., Martin, A., Vitiello, B., & Fegert, J. M. (2020). Child and adolescent mental health service provision and research during the Covid-19 pandemic: challenges, opportunities, and a call for submissions. *Child Adolescent Psychiatry Mental Health*, 14 (19). Doi: 10.1186/s13034-020-00324-8
- Wong, C. W., Tsai, A., Jonas, J. B., Ohno-Matsui, K., Chen, J., Ang, M., & Ting, D. S. W. (2021). Digital screen time during the COVID-19 pandemic: Risk for a further myopia boom?. *American Journal of Ophthalmology*, 223, 333-337.
- Xiang, M., Zhang, Z., & Kuwahara, K. (2020). Impact of COVID-19 pandemic on children and adolescents' lifestyle behavior larger than expected. *Progress in Cardiovascular Diseases*, 63(4), 531-532. Doi: 10.1016/j.pcad.2020.04.013